

ни неопходним коментарима. Уз књигу је дата неопходна научна апаратура, садржај докумената и њихов списак, као и регистри.

Но, и овом заиста добром издању могу се дати незнатније примједбе. Вјероватно због недовољног познавања црногорске прошлости и њеног простора, у коментарима су се промакле неке ситније грешке. Тако, пораз Нуман-паше пећког у боју код Суводола није био 1808. већ 1809. (стр. 30), а одред

Чолак—Анте Симеоновића није прешао ријеку Уну, и није уопште долазио до Никшића (стр. 82).

Чини се, ипак, да овим зборником није исцрпљена сва руска архивска грађа о првом српском устанку. Вјероватно ње има и у другим архивима (осим у она два чији су фондови коришћени). Било би веома добро када би се и они искористили, и не само за изучавање српске револуције.

др Радоман Јовановић

ДР ДУШАН Ј. МАРТИНОВИЋ, ПОРТРЕТИ, ЦЕТИЊЕ 1983, СТР. 361

Географ по ужој специјланости, др Душан Мартиновић већ неколико година обогаћује нашу писану ријеч својим историографским радовима. Нијесу то студије којима се рјешавају кључна питања из наше прошлости; по правилу, су то теме лакшег научноистраживачког задатка. Нијесу оне ни неопходне са становишта актуелног развоја историографије, али имају своје мјесто у њој.

Једна од таквих тема расправљана је у најновијој књизи овога плодног ствараоца. Сам назив ПОРТРЕТИ сугерише утисак да се ради о портретисању неких личности, које су већ самим тим што су привукле пажњу једног ствараоца заслужне да се о њима пише, да се не заборави њихов допринос, јер су, како то аутор каже, „утицали на духовни живот и културну климу Цетиња и Црне Горе уопште“. У питању су следеће личности: Ђурђе Црнојевић, штампар Макарије, Јован Сундечић (1828—1911), Ђуро Поповић (1845—1902), Јосип Сладе (1828—1911), Милутин Мило Ковачевић (1871—1913), Павле Аполонович Ровињски (1831—1916), Јово Љепава (1850—1916), Јово Поповић — Липовац (1856—1919), Лазо Ђ. Поповић (1872—1928), Лазар Т. Перовић (1869—1928), Андрија П. Јовићевић (1870—1939), Ђорђевић Ф. Лопичић (1910—1942), Стојан Б.

Божовић (1914—1944), Јован — Јошо Ф. Иванишевић (1868—1944), Михаило Ваћо Пајковић (1903—1970), Милутин Стојовић (1901—1975), Ристо Ј. Драгићевић (1901—1980), Милан М. Вујачић (1899—1981), Милан П. Гвозденовић (1899—1982), Јован Л. Вукмановић и Анте Луи. Двадесет и двије личности, које су заслужиле да се не забораве.

Вријеме њиховога рада у Црној Гори раздвајају вјекови: Ђурђе Црнојевић је живио у XV вијеку, а поседања два портретисана ствараоца су наши савременици. Рад свих њих је значајан за Црну Гору, ту спора нема. Из кратких нотица аутора, које, ипак, нијесу портрети, то се може наслутити, а из библиографије радова то се лако и закључује. Аутор је заиста и сувише мало урадио да би портретисао ликове одабраних стваралаца. Уосталом, у Анану Црнојевићу или о штампару Макарију дао је само по двије-три странице, а о њима су књиге написане. О већини других стваралаца једва да је дата само по једна страница текста. Аутор је, међутим, уложио много већи напор у припрему библиографије радова изабраних личности. То је доста мукотрпан посао, пошто се требало информисати о грађи, прикупити је и, најзад, стручно обрадити. Класификација

библиографске грађе иначе је учињена по устаљеним стандардима.

Библиографски подаци, више него описни текст, суеришу утисак да су у питању заиста личности које не бисмо смјели заборавити. И међу њима има великих разлика. Има их чија библиографија износи преко 1.000 јединица, а има их којих не досеже ни десетак. Све то говори да је требало добро припремити критеријуме при избору одабраних личности и потпуније портретисати оне о којима се пише. Овако се оставља читаоцу да се сналази у мноштву података који су му понуђени и који чине основну вриједност ове књиге.

Како један дио одабраних личности чине такозвани извањци — добро би било да је аутор припремио и опширнији уводни текст у коме би објаснио вријеме у коме су они живјели, истакао друштвену потребу за њима са становишта њихове стручности и најзад дао оцену њиховог рада у склопу општег развоја црногорског друштва. Неспорно је да је Црна Гора имала потребе за њима, да се због те своје потребе широм отворила према пријатељима и да их је безрезервно примала. С извањцима су долазили у Црну Гору и она прогресивна струјања савременог свијета која су јој омогућавала да готово увијек „ухвати“ корак са

модерним свијетом. Исто тако је неспорно да су и извањци нашли *raison d'être* свога боравка и рада у Црној Гори. Подсјетимо се, на примјер, да се познати чешки сликар Чермак афирмисао управо на мотивима из Црне Горе и њених ослободилачких ратова који су на њу скренули пажњу шире свјетске јавности.

Када су у питању личности које су поникле на тлу Црне Горе, аутор се морао одређити за ваљаније критеријуме који би отклонили сваки субјективизам. Овако је на себе наукао можда и безразложну сумњу да се при избору више руководио личним афинитетима. У сваком случају, књига ПОРТРЕТИ упозорава да се о неким наведеним личностима могу и треба да припреме озбиљнији радови.

С обзиром на ограниченост коришћења оваквих публикација, требало ју је скромније опремити. Поготово што су управо због комерцијалних разлога — како аутор каже — изостали регистри, који би (аутор то опажа) „увећали њихову информативну вриједност и олакшали њихову употребљивост“. Уколико дође до друге књиге портрета, коју аутор најављује, о овим пропустима би ваљало више водити рачуна.

др Зоран Лакић

ДР РАДОМАН ЈОВАНОВИЋ: ЦРНА ГОРА И ВЕЛИКЕ СИЛЕ (1856—1860) ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ СР ЦРНЕ ГОРЕ, ТИТОГРАД 1983.

Радоман Јовановић је восни познавалац историје Црне Горе, нарочито од средине XIX вијека до почетка XX. Из свих његових радова, а научним радом, 25 година, бави се непрекидно види се да се одређили за изучавање спољнополитичке активности Црне Горе. Скоро сви његови радови су базирани на дипломатској архивској грађи,

Јовановић је изабрао веома интересантну тему, период који за

Црну Гору и њен развој чини историјску прекретницу. То је период од Париског конгреса до смрти књаза Данила, у коме је Црна Гора привукла пажњу европских сила. Развитак Црне Горе за вријеме Петра I и Петра II достигао је тај степен да се књаз Данило није заваљачио. Тако је у Црној Гори заведена чисто свјетовна власт и држава се почела изграђивати на модерним основама. Књаз Данило од почетка своје владавине кори-